

Anförande på konferensen ”Samverkan Skola – Arbetsliv” i Västerås

”Världen jäktar fram och den närmar sig slutet.”

Ärkebiskopen Wulfstan, år 1014 i York.

Idag, 991 år senare, lever vi onekligen bättre. Men denna utvecklingspessimism har ändå följt med hela vägen. Säg den förändring som inte har förklarats av olika auktoriteter leda till elände och undergång.

Dagens Sverige är inget undantag. Det går att se framtiden i mörker:

- Företagen och jobben flyttar, men nyföretagandet är lågt.
- Allt färre som arbetar försörjer allt fler i offentliga system.
- Kunskap blir allt viktigare men resultaten i skolan allt sämre.
- Efterfrågan på välfärd ökar men det offentliga utbudet minskar.

Se där några exempel. Bakom detta finns en logisk förklaring: man vet vad man har, men inte vad man får. Det man ser är det gamla, det man ännu inte ser är det nya.

I 1600-talets Rostock uppfanns en spinnmaskin som utförde det arbete som krävdes två personer för att utföra tidigare. Stadens styrande såg till att maskinen slogs sönder och uppfinnaren mördades. Man trodde att arbetslöshet skulle följa och såg inte vad som kunde komma istället.

För 150 år sedan arbetade 80 % av svenskarna i jordbruket. Idag är det 3 % - och de producerar mer. 77 % blev inte arbetslösa. Men exakt vad som skulle komma istället kunde man inte veta. Idag vet vi att svensken i snitt har en inkomst som är mer än tio gånger högre än då.

Tre fjärdedelar av de varor och tjänster vi konsumerar idag existerade inte i någon form för 100 år sedan. Sådan är utvecklingen. Vi kan inte veta idag exakt vad vi ska arbeta med i framtiden, vilka uppfinningar som kommer, vad människor efterfrågar.

Men en hel del vet vi:

- Utvecklingen går framåt och alla försök att behålla det gamla på konstgjort vis innebär ett slöseri som hindrar framväxten av det nya.
- Aldrig förr har så många i världen varit med i utvecklingen; i Sydostasien har ett par hundra miljoner människor på tio år gått från fattigdom till god levnadsstandard.
- Alla resurser måste skapas, det finns ingen kaka att bara fördela – att underlätta för de skapande krafterna är att underlätta utvecklingen.
- Kunskapen om vilka samhällen som lyckas är större än någonsin; det är demokratiska marknadsekonomier och inte planekonomiska diktaturer som skapar välstånd.

Vi kan som sagt inte veta exakt hur framtiden blir. ”Det är sannolikt att något osannolikt kommer att inträffa”, påpekade Aristoteles på 300-talet före Kristus. Men det finns god

anledning till optimism, hittills har det blivit bättre. Alltså gillar jag rubriken på den här konferensen: ”Allt är möjligt!”.

Men det krävs att man blickar framåt, inte håller fast vid det gamla och att man utformar ett samhälle med bra villkor för de skapande krafterna. Och där har vi en hel del att göra i Sverige. Men gör vi det kan Sverige lyckas, precis som förr.

Sverige är världens näst mest globaliserade land. Omvärlden påverkar alla och i synnerhet Sverige. Hur ser den ut?

Förra året växte hela världsekonomin med ca 5 %. Eftersom hela kakan växer kan alla vinna samtidigt. Den som blir rik behöver inte bli det inte på någon annans bekostnad. Men bakom siffran finns förstås en verklighet som visar att en del länder växer snabbt, en del sakta och andra inte alls.

I Sydostasien händer det mest. Kinas BNP är idag 650 % större än 1980 och Indiens är 250 % större. Kina beräknas ha världens näst största ekonomi år 2015. Över hälften av världshandeln sker inom den asiatiska handelsorganisationen ASEAN.

Även Brasilien är på snabb väg framåt och USA har fortsatt gå starkt; deras ekonomi har fördubblats sedan 1980. I Öst- och Centraleuropa tas stora steg mot välstånd. I Västra Europa går det däremot sakta.

Europa och USA jämförs ofta. Det är de två delar av världen som industrialiserades snabbast och blev rika först. USA visar att redan rika länder kan fortsätta bli rikare, amerikanen är idag i snitt 35 % rikare än västeuropén. USA:s ekonomi utgör idag 23 % av världsekonomin, om nuvarande tillväxt står sig är den 26 % år 2050. EU:s däremot – före utvidgningen – skulle krympa från 18 till 10 % under samma period. Enligt EU-kommissionen.

Amerikanerna arbetar både fler timmar per person och är mer produktiva per timme. Man har varit bättre på att släppa fram en utveckling som ger mer och bättre produktion. Bakom en hög produktivitet finns att produktionen har ett högt kunskapsinnehåll. Kunskap är en central nyckel till avancerad produktion med välbetalda jobb.

Men vi behöver inte använda den klassiska jämförelsen Europa-USA. En positiv utveckling byggd på samma faktorer som i USA kan ses bland flera andra utvecklade länder som Australien, Island och Irland. Världen är som en enda stor display av exempel som vi kan välja att se och lära av eller inte. Hur vi än gör kommer utvecklingen att fortsätta – och vi att påverkas.

Vad händer med företagen och jobben i denna värld? Hur ser framtidens arbetsmarknad ut?

För det första: vi har en global arbetsdelning. I bysamhället blev en smed, en annan bagare och en tredje lärare. På det viset kunde var och en fokusera på att göra det som den gjorde bäst. Blev ytterligare en person smed uppstod konkurrens, vilket innebär att de hela tiden måste producera bättre och billigare för att klara sig i konkurrensen.

Med tiden blev samhället större än byn. Vi kom att producera jordbruksprodukter i Skåne, trä i Norrland och fartyg i Göteborg. Än mer specialisering, än mer konkurrens – och än mer utveckling.

Handel har länge utsträckt produktion och konkurrens över ländernas gränser. Vi har importerat bananer och elektronik och sålt bilar och pappersmassa. Idag kan produktion förläggas på många håll i världen. Möjligheterna att finna goda villkor är större än någonsin; vart tredje svenskt storföretag har flyttat ut produktion på senare år.

Alla vinner på denna utveckling. Världen får mer varor och tjänster till lägre priser. DVD-spelarna blir hela tiden bättre och billigare. Många företag har flyttat produktion till Kina och Indien, vilket bidrar till deras tillväxt. Än så länge är det främst enklare produktion som flyttas, men det lär successivt ändras. Indien utexaminerar 200 000 ingenjörer om året.

Men vi i Sverige då? I Västeuropa? Ja, vi vinner inte bara på bättre och billigare produkter och ökad global tillväxt. Precis som när ett effektivare jordbruk frigjorde resurser till industrin vinner vi också på att en del produktion flyttar. Kan den göras bättre på annan plats ska den inte göras här.

SAS räknar med att spara 85 miljoner kronor på att förlägga systemet för biljettbokning till Indien. De pengarna kan användas till annat, såsom investeringar, löneökningar och nyanställningar. Utflyttningen frigör resurser.

Den starkaste trenden är att vi i de utvecklade länderna rör oss från traditionell industri till tjänsteföretagande. Ett 20-tal svenska storföretag som Svenska Dagbladet undersökte förra året hade 150 000 anställda i Sverige och 800 000 utomlands. Industrin har minskat med 100 000 anställda i Sverige bara de tre senaste åren. Fortsätter trenden från senare tid kommer bara 12 % av svenskarna att jobba i industrin år 2020.

Idag arbetar närmare tre fjärdedelar av svenskarna med att producera tjänster. Där ingår allt från transporter, IT-tjänster och konsulter till vård och utbildning. Tack vare den tekniska utvecklingen behöver allt färre arbeta med att producera varor; resurser frigörs för att producera tjänster. Och det är i stor utsträckning mer tjänster som efterfrågas i dagens samhälle, inte minst välfärdstjänster.

Ju större andel tjänster i ekonomin, desto rikare land. Det finns ett tydligt samband mellan tjänsteproduktion och välstånd bland utvecklade länder. Dessutom är arbetslösheten lägre ju större tjänstesektorn är. Men återigen; det gäller att ha ett högt kunskapsinnehåll även i tjänsterna för att de ska betala sig väl. Och även tjänsteproduktion flyttas till andra delar av världen.

Vi kan inte veta exakt vad som kommer när gamla företag och jobb försvinner. Mycket pekar på att det är tjänsteföretagande med högt kunskapsinnehåll. Men eftersom vi inte vet kan inte utvecklingen styras, planeras och regleras fram. Utvecklingen drivs av kreativitet och skaparkraft i en myllrande konkurrens om oss konsumenter. Det är hindren för just de välståndsbildande krafterna som måste rivas.

Man kan resonera länge om vilka hindren är:

- Västvärldens högsta skatter är inte något som förbättrar vårt företagsklimat och underlättar utveckling. Skatterna är en tung börda på de produktiva krafterna. Ännu högre skattetryck, som idag diskuteras, skulle knappast locka hit fler företag eller göra det enklare för små företag att växa.
- Att vi har skärmat av några av de mest efterfrågade tjänsterna – vård, utbildning och omsorg – från entreprenörskap, företagande och konkurrens genom att låta offentliga monopol leverera dem bidrar inte direkt till tjänstesamhällets framväxt.
- När en medelinkomsttagare tjänar 60, 70 eller 80 kr per dag på att gå till jobbet istället för att leva på offentliga ersättningar och bidrag har vi inte starka drivkrafter för utveckling.
- Att bara två av världens 50 bästa universitet finns i Västeuropa ger inte de bästa förutsättningarna för produktion med mycket högt kunskapsinnehåll.

Möjligheterna finns hos människor. Svårigheterna finns hos systemen.

Detta vet de ledande politikerna. Över hela västra Europa sker reformer och riktningen är densamma oavsett färg på regering. Arbete och utbildning ska löna sig. Konkurrenskraften ska stärkas. Välfärden öppnas upp för tjänsteföretagande.

- I Tyskland driver Gerhard Schröder Agenda 2010 vidare.
- I Frankrike har förslag om tvångskortad arbetstid dragits tillbaka.
- I Italien skissas på en pensionsreform.

Också Sverige har gjort reformer. Ett antal marknader har avreglerats så att ny företagsamhet har släppts fram. Pensionssystemet har gjorts om, bland annat så att arbete ska löna sig och de offentliga utgifterna minska. I Stockholms stad och län har företagande inom vård och omsorg tillåtits och utgör nu ca 10 % - om än fortfarande offentligt finansierad.

Allt detta för att riva hindren för det nya. För att nya företag och jobb ska växa fram.

Två faktorer i framtiden ställer än mer krav på förändring av systemen för att vi ska nå framgång; att vi lever allt längre och att ekonomin är globaliserad. Hur vi förändrar samhället för att möta dessa två trender avgör hur framtidens företagande och arbetsmarknad ser ut.

Mot den bakgrunden och i linje med de reformer som nu sker finns fem huvudområden där förändringar är mest sannolika. Där är debatten intensiv, där arbetar utredningar, där fokuserar ansvariga politiker mycket kraft.

-----

1. Skattereform. Arbete och företagande måste löna sig. Nio länder i Öst- och Centraleuropa har infört platta skatter, att alla betalar samma procentsats oavsett inkomst. Det är enkelt och arbete lönar sig; man bestraffas inte för utbildning eller

extra arbete med extra höga skatter på de extra inkomsterna. Det kan också betraktas som rättvist eftersom den som tjänar dubbelt så mycket betalar dubbelt så mycket i skatt. I 1990 års skattereform kom Sverige nära platt skatt eftersom tanken var att nästan alla skulle betala bara kommunalskatt. Nu är en skattereform på väg. Den kan rimligen, bortom retorik, inte inriktas på annat än att arbete ska löna sig.

2. Fri pensionsålder. Sverige har gjort en pensionsreform som gick relativt långt, men andra länder har det framför sig. Visste ni att om vi behåller samma definition av arbetsför ålder som idag kommer arbetskraften i Italien att minska från dagens 39 miljoner till 22 miljoner år 2050? I Sverige går snart alla 40-talister i pension. De som arbetar blir färre och de som försörjs blir fler – om inte systemen görs om. Idag tvingar vi i praktiken människor att inte arbeta, trots att de kanske vill. OECD har resonerat om att avskaffa pensionsåldern. Då skulle man få högre pension ju längre man arbetar och tvärtom. Kanske det blir lösningen.
3. Fri högre utbildning. Idag är den högre utbildningen i västra Europa offentligt styrd och finansierad. Och internationellt sett inte så bra. Med etableringsfrihet för lärosäten skulle fler kunna växa fram. De skulle förstås kunna finansiera sin verksamhet som de önskar, via stiftelser, avgifter, stipendier och annat. Handelshögskolan i Stockholm startades av näringslivet för ungefär 100 år sedan. Vi behöver fler sådana idag. Med ett pengsystem skulle en student ha en grundplåt att ta med sig och kunna välja. Det skulle ge en större mångfald, ökade resurser till högre utbildning och konkurrens inom den högre utbildningen.
4. Reform av socialförsäkringarna. En utredning ska titta på a-kassa, sjukkassa, förtidspension och övriga offentliga socialförsäkringar. Det är inte osannolikt att den, när den väl blir klar efter valet, har skissat på något liknande pensionsreformen. Då togs de offentliga ersättningsnivåerna ned med ca 40 procent. Utöver det får man förhandla med arbetsgivaren och köpa privat försäkring, något som lär vara vanligt på framtidens arbetsmarknad. Med lägre offentliga ersättningsnivåer skapas utrymme för sänkt skatt så arbete lönar sig.
5. Privat välfärd. Efterfrågan på välfärdstjänster som vård, omsorg och skola ökar, inte minst för att vi lever längre. Det offentliga utbudet minskar, bland annat för att tjänsterna blir dyrare men resurserna ökar inte. Köer och problem uppstår. Idag har över 200 000 svenskar köpt privata sjukvårdsförsäkringar. De kostar någon hundralapp i månaden och man får behandling direkt privat. Det offentliga utbudet kommer att begränsas till en fungerande grund, främst för dem som inte själva kan betala. De offentliga tjänsterna kan upphandlas bland privata företag. Utöver det får man köpa extra eller köpa allt privat. Då räcker de offentliga resurserna längre. Och, framför allt, en ny tjänstesektor inom välfärd kan växa fram.

Avslutningsvis: Världen förändras och utvecklas. Sverige har valet att göra det också. Då kan vi vara med på en fantastisk resa. I framtiden kan vi producera sådant vi inte kan drömma om idag. Våra arbeten kan vara långt mer spännande och utvecklande – och lönsamma – än de är idag.

Vi har ingen anledning att se dystert på framtiden. Den kan bli väldigt ljus om vi vågar se framåt och förändra. Precis som ni tror jag att ”allt är möjligt”. Tack!